

Om Jens Søndergaard

*Tilføjelser til bogen, Thylands maler: Jens Søndergaard
ved Villy Dall, Grønagervej 7, 9760 Vrå*

Villy Dall (red.), Thylands Maler: Jens Søndergaard, Koldby, 1992, 88 s., ill., ISBN 87-984012-0-3, kr. 100,00. Bogen udkom 16/4 1992 i anledning af den officielle indvielse af Heltborg Museum og premieren på amatør-skuespillet "Et billedes tid" af Kjeld W. Jensen. Den blev anmeldt i Thisted Dagblad 18/4, Dagbladet Holstebro-Struer 24/4, Fyens Stiftstidende 1/5, Jyske Vestkysten 2/5, Aalborg Stiftstidende 3/5, Jyllands-Posten 5/5, Lokalavisen, Lemvig, 12/5 og Midtjyllands Avis 25/5. Bogen sælges i boghandelen, på Heltborg Museum, på Jens Søndergaard Museet på Bovbjerg samt ved direkte henvendelse til kassereren for Fyrspillene i Sydthy, Brian Amtoft, Nørrevænge 8, 7700 Thisted, tlf. 97 92 04 05.

Billedet side 27:

Stående længst til venstre proprietær Chr. Hillersborg, Vandborg Vestergaard. Med cigar lige til venstre for Jens Søndergaard står malervennen, gårdejer Gunnar Bjerre, Juelsgaard, Ferring, og til venstre for ham bager Chr. Mikkelsen, der fik "malerier for brød" de første år, Søndergaard kom til Bovbjerg. (Oplyser Gunnar Bjerre, Ferring).

Side 35-36 om Erik Hoppe og Niels Lergaard:

Erik Hoppe var født 19/6 1896- og ikke 1897, men fejlen går igen mange steder. Hans far var ikke død, da familien forlod Jylland. Men han havde forladt familien 1898, efter at gården i Ødis var nedbrændt. Han blev derefter godsbestyrer i Rusland og dræbt under revolutionen i 1917. I øvrigt påpeger kunsthistorikeren Gertrud Købke Sutton, at det er noget af en tilsnigelse, når Hoppe og Lergaard - af bl.a. Daniel Hvidt (se nedenfor) - kaldes jyske malere. Hoppe var kun et par år, da familien rejste til Sjælland, og hverken han eller Lergaard har - så vidt vides - gengivet et eneste jysk motiv i deres kunst.

Daniel Hvidt om Jens Søndergaard:

Gennem Gertrud Købke Suttons nye bog om Erik Hoppe blev jeg opmærksom på en artikel fra 1951, som Statsbiblioteket i Århus har været så venlig at sende mig i fotokopi. Den er fra det

svenske tidsskrift Ord och bild, hefte 10, 1951, s. 557-567: Daniel Hvidt, "Tre danske kunstnere: Erik Hoppe - Niels Lergaard - Jens Søndergaard" (herefter "Hvidt: Tre kunstnere").

Artiklen i sin helhed kunne være gengivet i bogen, hvis jeg dengang havde været opmærksom på den. Den er nok meget karakteristisk for bedømmelsen af Søndergaard i begyndelsen af 1950'erne, hvor han stod på højdepunktet af sin karriere. Her må jeg nøjes med nogle uddrag, men læs den selv i sin helhed. Helt generelt hedder det: "...

Men først, da Johannes V. Jensen slog igennem, vaagnede den jyske befolknings selvbevidsthed rigtigt og fik luft i brystet til den storm, der i øjeblikket har saa stor betydning i dansk aandsliv.

Denne bevægelse har ogsaa givet sig udtryk i malerkunsten. Den skal ikke behandles her som helhed, her skal fortælles om de tre kunstnere Erik Hoppe, Niels Lergaard og Jens Søndergaard, der alle stammer fra Jylland, og som hver paa sin maade bærer præg deraf.

Muligvis vil man en gang tale om en jysk malerskole paa samme maade, som man nu taler om den fynske, og bliver det tilfældet, vil de tre høre til de mest betydende. I øjeblikket er det saadan, at hver gang dansk malerungdom i deres diskussioner tæller de malere op, de regner med, begynder de uvægerligt med Søndergaard, og de to andre kommer aldrig langt efter i rækken ...

De tre traf hinanden som unge, fattige malersvende paa Akademiet i København i aarene omkring afslutningen af første verdenskrig. Med skarp og haard kritik udvalgte de hinanden i den store skare af kammerater - begavede, karakterfulde og fremtrædende, som de var, og de har bevaret dette nære sammenhold, til de i dag staar som en dominerende treklang i dansk maleri. De har alle udstillet i København. Lergaard en betydelig række billeder paa "Grønningen", de to andre paa separatudstillinger."

Senere hedder det i en speciel karakteristik af Jens Søndergaard blandt andet følgende: "For Søndergaard har det utvivlsomt været styrke, at han er kommet fra de mest barske egne i Danmark, fra en befolkning, der har maattet

klare sig under vanskelige forhold. Han staar med fast grund under fødderne. For øvrigt har han altid for sine omgivelser virket som typen paa de vikinger, der engang befolkede de danske vestkystegne ...

Han er en foretagsom mand med et væsen, der rummer de mærkeligste modsætninger: Ordknap mistænksomhed, kraftig selvhævdelse, lynsnar handledygtighed, til tider kan han virke grov, frastødende, til andre tider overordentlig charmerende, en klog intellektuel, frygtløs over for andres autoritet, ikke nogen helgen, heller ikke nogen forfalden person, men en mand, man gerne vil være sammen med, fordi der som følge af hans absolutte ugenerthed hænder de mærkeligste ting omkring ham. Han udtrykker sig paa et vægtigt, smukt bondemaal, som, naar han bliver ophidset, slaar over i den underligste diskant. Vesterhavets blæst har gjort hans ansigtsfarve rødsprængt, maaske skyldes denne farve ogsaa den vestjyske befolknings kraftige levevis. Ingen steder fester man saa meget og drikker saa megen stærk kaffe - jordemoderkaffe, ofte tilsat kommenbrændevin. Der staar en festlig storm om ham. Man træffer sjældent nogen, der i den grad tør være sig selv og hviler i sig selv. Han er uafhængig af vedtagne normer. Det er betegnende, at da han som ung malede Vesterhavet, gjorde han ofte horisonten skraa. I store langstrakte billeder lod han en lang kystlinie og den skraa horisont løbe sammen i det fjerne og opnaede en storslaet virkning. Det kunde en akademisk skolet mand, som ikke var i besiddelse af hans uafhængighed, aldrig have fundet paa.

Om hans mærkelige væsen gaar der mange myter. I ungdommen havde han en vis nimbus som brutal og desperat vildmand paa samme maade som Johannes V. Jensen, Edvard Munch og Hamsun. Senere er han blevet mere harmonisk og kan ofte vise fin taktfølelse, og man kan paa tomandshaand føre interessante og berigende samtaler med ham. Han overrasker ved at være en blændende taler, og han har skrevet særprægede og fine vers."

Tilføjelser til kronologien side 13- 31:

1913 I perioden 1/10-1/12 gik Jens Søndergaard på maler-dagskole på Thisted Tekniske Skole. Han blev meldt ud, før kurset var slut. Kursusprisen var 2,50 kr. I marts 1914 var han igen på kursus. Af

hovedlisten for 1913/14 fremgår, at han var tilmeldt et kursus i frihåndstegning, og at han mødte til 10 ud af 12 lektioner, oplyser fhv. forstander Svend Ove Bach, Thisted, der har ledt i de gamle bøger.

1914 Inspektør Finn Poulsen, Aarhus tekniske Skole, oplyser, at Jens Søndergaard frekventerede skolen i de to vintre 1914/15 og 1915/16, og at han boede Poulsgade 42 A. I 1914/15 havde han elevnummer 748 og opnåede ug i flid og ug i kundskaber. Den følgende vinter havde han elevnummer 771 og opnåede ug i flid og ug i kundskaber.

1932 I forbindelse med separatudstillingen i "Kunstforeningen" fortæller Daniel Hvidt i "Tre kunstnere", at efter ferniseringen havde Søndergaard inviteret vennerne til gilde: "Han sad selv midt for bordet i et sofahjørne med en kasse øl foran sig. Enhver kunde forsyne sig. I det /4 - 4 - andet sofahjørne sad Hoppe. Mellem sig da havde de en ukendt islandsk arkitekt. Søndergaard var omgivet af mennesker og raabte op med høj røst. Det gjorde Hoppe jaloux, saa han blev helt grøn i ansigtet, og efter nogen tids forløb fik han ophidset arkitekten til et endog ualmindeligt raseri mod festens giver, og lidt efter saa vi ham pludselig hamre løs paa Søndergaard, men til vor maabende undren og henrykkelse slog vikingen ikke igen, sad blot og skreg som en stukket gris, til vi andre fjernede det vrede menneske. Siden festede de to venner videre i god forstaaelse."

1935 Til Søndergaards 40 års fødselsdag har vennerne forfattet en sang, som bliver trykt hos Gadgaard Nielsen i Lemvig. Den går på melodien "Den sømand ..." og lyder således:

Hos Søndergaard er Gilde,
det er hans "Føsse'sda" i Da',
og det bli'r vistnok silde,
førend vita'r herfra,
thi vi med ham vil drikke
og raabe højt Hurra.
Hej, kom, faldera, Hurra!
det er Malerdag i Dag.

Med Pensel og Paletten
han strejfer om i Mark og Skov

og let paa snur Kasketten,
jeg syn's han er saa sjov.
Han maler grønne Køer
og Kalve lyseblaa.
Hej, kom, faldera,
Hurra, Jens Søndergaard er bra'.

Som Digter er han sikker,
han til Rebecca skrev et kvad,
hun på Cervanten ligger
med krøllet Haar og hvad,
og hvis han hende maler,
ku' han Medaille faa.
Hej, kom, faldera, Hurra,
den er lige til at ta'.

Og naar Lemvig han gæster
en Lørdag saadan henad fem,
han viser sig som Mester,
naar Sjussen rykker frem.
Saa bli'r der Rav i Bølgen,
og sent han ta'r derfra.
Hej, kom, faldera, Hurra,
det er Sjusseda' i Da'.

I Dag vort Ønske være
i tykt og tyndt, i stort og smaat,
at han med sine kære
maa altid ha' det godt.
Saa hæver vi Pokalen
med Sus fra Vesterhav.
Hej, kom, faldera, Hurra.
Han leve højt, Hurra!

1948 På udstillingen i Reykjavik køber den islandske stat maleriet "Stående og siddende kvinde" for 5.000 kr. Ved en eksplosionsbrand fredag 12. marts i smedemester Herluf Andersens værksted i Hurup ødelægges Søndergaards 30 cm høje "cykelfrise" på forældrenes gamle hjem (se side 40).

1952 6-21/9 udstiller Anna og Kresten Krestensen deres samling af nutidig dansk kunst på Charlottenborg. Heri indgår 15 af Søndergaards malerier, og han fortæller selv i en artikel i kataloget om sine billeder fra Thy: "Mine billeder er malet i Thy, en landsdel, hvor der næsten kun bor Thyboer - samt nisser og trolde; de kommer ud af kæmpehøjene hver aften, når månen er stået op. Jeg har set adskillige, når jeg i

stille aftener har ligget herude i klitterne og betragtet den gule glødende sol, der går i søk. Sådan sorte fugle flyver hvileløse omkring mig, månen dukker op, da er det, at nisser og trolde kommer dansende lidt borte i lyngen - jeg hører også en svag musik. Månen er vældig stor og sær herude; den driver hurtigt et stykke op over horisonten, går pludselig ned igen, de små lam bræger bevæget, og mine dværghøns bliver urolige."

1968 Centre Graphique udstiller i sine lokaler på Sankt Annæ Plads 12 tegninger, akvareller og litografier af Søndergaard. Maleren og kunstkritikeren Bent Holstein skriver i tidsskriftet Kunst, No. 3, november, om samarbejdet mellem Søndergaard og litografen J. Chr. Sørensen (manden bag Centre Graphique): "Resultatet af dette venskab er blevet en lang række fremragende litografier. Samarbejdet mellem to af dansk kunstlivs store personligheder har givet slået gnister. J. Chr. Sørensen med sit galliske temperament, sin perfekte håndværksmæssige dygtighed og sine krav om præcision i arbejdet, en præcision som er nødvendiggjort af litografiets teknik, og så Jens Søndergaard med sit spontane udtryk og eksplosive arbejds måde. Alligevel er samarbejdet lykkedes på en usædvanlig måde. Mange af litografierne er i besiddelse af en stramhed og en sikker tegning, som sikkert har undret de af hans kritikere, der påstod, at Søndergaard ikke kunne tegne."

1977 Esbjerg Kunstforening arrangerer i Kunstpavillonen i perioden 26/3-1/4 en retrospektiv udstilling af Søndergaards malerier og akvareller, i følge kataloget "jævnt fordelt over perioden fra 1924 til kunstnerens død i 1957. Der indgår 35 billeder, 10 akvareller og fem litografier. Kataloget indeholder introduktioner af malerkollegerne Harald Leth og Richard Mortensen (sidstnævntes gengivet side 62-64 i denne bog).

1982 11/9 indvies Morsø Uddannelsescenter i Nykøbing med 12 Søndergaard-billeder på væggene, nemlig ét på gymnasiet og ét på handelsskolen, mens de ti øvrige hænger i det fælles kantineområde.

Handelsskoleforstander Kris Kjelgaard, der selv var stærkt involveret i erhvervelsen af billederne, fortæller, at det var den daværende kulturforvaltningschef i Viborg Amtskommune, H. E. Nielsen, der havde hørt, at de 12 billeder var til salg ”et sted i Viborg-området” for ca. 300.000 kr. Amtet havde tidligere hensat penge til kunstkøb, men det var ikke nok. Så gav Nykøbing Mors Handelsstandsforening 25.000 kr., og et tilsvarende beløb fik man fra Morsø Bank og Morsø Sparekasse tilsammen. Håndværkere, teknikere, arkitekter og ingeniører gav tilsammen endnu 25.000 kr. Det var nok til tre billeder, og så købte amtet de resterende ni. H. E. Nielsens oprindelige idé var, at billederne skulle cirkulere rundt på amtets gymnasier, men det fik Kjelgaard forhindre. Han foreslog, at der blev opsat en kobberplade med givernes navne, og sådan blev det. Arkitekt Friis brugte en hel dag på at få billederne placeret, og kobberpladen kom til at hænge så lavt, at man er nødt til at bukke sig ned for at læse indskriften. (Morsø Folkeblad 2/11 1992).

1987 I perioden 1-31/7 udstiller Sydthy

Kommune 39 af de indkøbte tegninger og grafiske arbejder i Sparekassen Thy i Hurup, der nu ligger dér, hvor Søndergaards forældre boede.

1989 I juli udstilles 25 billeder fra den indkøbte samling på Sydthy Bibliotek i Hurup, og i den forbindelse vurderer museumsinspektør Folke Kjems, Skive Museum, hele samlingen. Han udtaler, at den har en ”god grundstamme”, blot mangler der arbejder fra gennembrudsårene 1923-25 (Thisted Dagblad 11/7).

1991 I perioden juni-august udstiller den selvejende institution Kunst på Kalvø malerier, tegninger og grafiske arbejder af Søndergaard i hovedbygningen på Kalvø ved Genner Bugt mellem Haderslev og Aabenraa. Billederne kommer fra private samlinger, fabrikken Scanlacs i Viborg samt Sydthy-samlingen. Udstillingen kaldes ”Jens Søndergaard, havets og blæstens maler”.

1992 22/3 fylder Elna Fønnesbech-Sandberg 100 år, og i fødselsdagsomtalerne nævnes igen

forbindelsen mellem hende og Jens Søndergaard. Da den store danske kunstårbog fra Kunstbogklubben/Fogtdal udkommer i november, nævnes også indvielsen af Heltborg Museum. Men forfatterne blander begivenhederne lidt sammen og skriver, at museet er etableret i anledning af Jens Søndergaards 100 års dag (Alex Steen m.fl. (red.), Dansk kunst 92, Esbjerg, 1992). I påsken fejrer Preben Hansen i øvrigt 25 års jubilæet for etableringen af Kunstcentret Lien i Slettestrand. Også denne gang er der Søndergaard-billeder med.

Amatørskuespillet ”Et billedes tid” giver en ekstra forestilling på et lastbillad på Ashøje 21/6 i forbindelse med plantagens 100 års jubilæumsfest. Søndergaard-værker er med på udstillingen ”Figurativt” på Malmöhus Slott i foråret. I september får Lene Adler Petersen årets Søndergaard-legat. Hun er den første kvindelige modtager og betegnes som ”en hovedskikkelse blandt yngre kvindelige kunstnere” (Jyllands- Posten 18/9). Sidst på året udsender Mejerigården i Thisted en skummetmælks-karton med en præsentation af Heltborg Museum, herunder en kultegning af Jens Søndergaard samt en aftegning af postkortet (se side 58) med den malende Søndergaard på Bovbjerg. Kartonen er udformet af Kaj Otto (Thomassen), København, ligesom Mejerigårdens øvrige kartoner. Dette år udkommer hele to bøger om Aage Damgaard (1917-91), nemlig Birgit Hessellunds Herning og billedkunsten og Ejgil Søholms Kunsten og Aage Damgaard. I deres omtale af Angliskjortefabrikanten fra Herning, der blev en af Danmarks store kunstsamlere og -mæcener nævnes igen, at det var købet af nogle Søndergaard-malerier, der blev indledningen til Damgaards samlervirksomhed.

1993 Skærtorsdag 7/4 sender TV/Midt-Vest en montage af Lotte la Cour, Ferring, om Jens Søndergaards hav- og landskabsmalerier samt deres motiver i Thy og på Bovbjerg. I udsendelsen medvirker bl.a. Grete Zahle og Gunnar Bjerre. 20/5-19/9 har Heltborg Museum en retrospektiv udstilling af Anelise Søndergaards malerier, litografier og akvareller. Udstillingen er arrangeret af

Jytte Nielsen i samarbejde med Inge Ingetoft og Lis Stoltenberg. De fleste af billederne er til salg og kommer fra den gruppe, som veninderne købte af dødsboet (se 1985). I juni nummeret af Bo Bedre er der en lille illustreret artikel om Jens Søndergaard. 18/6-22/8 har Nordjyllands Kunstmuseum i Aalborg en retrospektiv udstilling med 89 udvalgte oliemalerier af Jens Søndergaard fra perioden 1913-55. Billederne kommer fra 20 museer/gallerier samt en række private. Efter Aalborg fortsætter de fleste af billederne på en udstilling, arrangeret af Kunstforeningen i København, dog ikke dem fra Bovbjerg-museet. Blandt billederne er i øvrigt et par nyerehvervelser, som Heltborg Museum har gjort - herunder ikke mindst det omstridte "Køer og Kalve" fra 1921. Udstillingen er arrangeret i samarbejde med kunsthistorikeren Gertrud Købke Sutton, der også har skrevet introduktionen til det flotte katalog med 27 farvegengivelser, i alt 88 sider. Udstillingen åbnes af Aalborgs kulturudvalgsformand (R), anlægsgartner Preben Pedersen, Visse. Han fortæller, at han som dreng i Stenbjerg hver søndag bragte Aalborg Stiftstidende ud til Søndergaards, når de var der. Søndergaard inviterede ham indenfor, viste ham sine malerier og diskuterede dem med ham. I H. P. Jensens anmeldelse af udstillingen i Jyllands-Posten 22/6 hedder det bl.a. om Søndergaard: "... når han selv engang

sagde, at han stræbte efter "farvekraft ad helvede til", så er det kun en del af sandheden. Han var en mere følsom kolorist, end man skulle tro. Der er en ægthed og tidløshed i hans kunst, som er umiddelbar og visionær". I Aalborg Stiftstidende 20/6 skriver Poul Krabbe bl.a.: "... Jens Søndergaard gjorde sig til af, at han ikke havde frekventeret kunstakademiet særlig meget, skønt han havde. Det er også svært at skjule, for i hans billeder er der en ødselhed af kunstneriske noter til stort set alle kunstretninger fra århundredets første halvdel samt slutningen af 1800-tallets overgang mellem impressionismen og ekspressionismen. Jens vil prøve det hele, og han gør det med en altædende appetit og en gourmets sans for raffinementer". Tilføjelser til litteraturlisten side 37-38: Mariette Tiedemann, "Maleren Jens Søndergaard: Jysk temperament med bølgebrus", i: Bo Bedre, No. 6, juni 1993. Gertrud Købke Sutton (red.), Jens Søndergaard: Malerier, Kbh., 1993 Gertrud Købke Sutton (red.), Erik Hoppe, 1896-1968: Malerier, akvareller, tegninger, Kbh., 1986 (katalog for udstillinger i Kbh., Randers og Sønderjylland 1986). Gertrud Købke Sutton, Erik Hoppe: Motiv og farvemening, Gylling, 1992. Daniel Hvidt, "Tre danske kunstnere: Erik Hoppe - Niels Lergaard - Jens Søndergaard", i: Ord och bild, hefte 10, 1951. Alex Steen m.fl. (red), Dansk Kunst 92, Esbjerg, 1992.

Kilde: Sydthy Årbog 1993, side 65-71.